

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора Л.І.МОРСЬКОЇ про дисертацію БАБІЧ Ольги Василівни «Формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

На сучасному етапі соціального, культурного і науково-технічного розвитку суспільства проблема оволодіння культурою мовленнєвого спілкування постає особливо гостро для будь-якого його члена, незалежно від сфери професійної діяльності. Це пояснюється тим, що вимоги, які висуваються суспільством і державою до сучасних спеціалістів, містять у собі, крім відповідного рівня професійної підготовки, наявність умінь грамотно, переконливо й аргументовано висловлювати свої погляди, враховуючи при цьому й думку співрозмовника.

Сучасний фахівець повинен одночасно усвідомлювати себе носієм національних цінностей і мати планетарне мислення. За своєю природою – це новий погляд на світ, його проблеми, можливі шляхи їх вирішення, боротьба за виживання людства, збереження навколишнього середовища, шлях до миру й благоденства, відмова від застарілих стереотипів і норм, від усіх видів егоїзму. Це мислення, спрямоване на усвідомлення цілісного, взаємопов'язаного та взаємозумовленого світу.

Необхідність формування полікультурного компоненту професійної компетентності пов'язана з тим, що на початку XXI століття все більш нагальною постає проблема мирного співіснування й продуктивного співробітництва людей різних націй, віросповідань, прибічників різних стилів життя, представників різних культур, – тобто проблема діалогу культур. Тенденції розвитку світового співтовариства свідчать про те, що в глобальному масштабі єдиним шляхом до прогресу людства є інтеграція на рівні виробництва, споживання, формування національної самосвідомості, розвитку

міжкультурних зв'язків. Багато людей сприймають культуру ідентичності у мультиполярному просторі не як дещо гарантоване, а як суперечливе і процесуальне. Водночас сприймання розбіжностей між культурами веде до необхідності міжкультурного діалогу. Діалог культур поступово стає визначальним у різних сферах нашого життя. Однак найбільш важливим він є для формування пріоритетів розвитку сучасної освіти. З одного боку, це формування в суб'єктів навчання толерантності по відношенню до інших людей, їхніх традицій, звичок, національних цінностей тощо; з іншого – гуманітаризація освіти, зокрема необхідність опанування іноземними мовами.

За останнє десятиріччя значно збільшилася чисельність європейців, що володіють двома чи трьома іноземними мовами. Багатокультурне й багатомовне європейське співтовариство однією з найбільш важливих цілей сучасної освіти вважає обов'язкове знання іноземних мов кожною молодою людиною. Як зазначається в заключній доповіді проєкту Ради Європи, навчання іноземної мови для європейської громади необхідно для полегшення вільного пересування людей, інформації та ідей в Європі з метою побудови взаєморозуміння та сприйняття культурного й мовного розмаїття в багатомовній та багатокультурній Європі та виховання поваги до національного самовизначення.

Вищесказане свідчить про те, що полікультурна освіта повинна стати сьогодні для освіти однією з пріоритетних не лише для фахівців гуманітарного профілю, але і для нефілологічних спеціальностей.

Явищем, яке поєднує мовний та культурний досвід особистості, вчені вважають дискурс. Зокрема, етнографічний підхід до його тлумачення, використаний англійським етнографом С. Слембруком, наголошує на тому, що під час аналізу дискурсу, до уваги слід брати вербальні і невербальні чинники: з одного боку, дискурс є мовленнєвим актом, а з іншого – культурним актом, оскільки комуніканти будують його відповідно до культурних правил, прийнятих у суспільстві. Тому дискурс поєднує лінгвістичну (знання синтагматичних і парадигматичних властивостей мовних елементів, правил

інтерпретації тексту, правил розгортання тексту і втілення в ньому комунікативних та інтерактивних задумів, принципів мовленнєвого спілкування, співвідношення між різними видами соціально-комунікативного контексту) і культурну (комплекс знань про культуру та психологічні, соціальні, правила функціонування мови і елементів лінгвістичного коду) компетентності.

Вищесказане свідчить про те, що культурологічні аспекти освіти повинні стати сьогодні пріоритетними, особливо це стосується фахівців прикордонної служби, бо саме вони, зазвичай, першими «зустрічають» іноземних гостей і, відповідно, формують враження іноземців про нашу державу, а відтак – авторитет країни на міжнародному рівні.

Усі зазначені аспекти висвітлюються у рецензованому дослідженні через призму комунікативно-дискурсивної культури майбутнього офіцера-прикордонника як системи лінгвістичних, екстралінгвістичних і фонових компетентностей, що забезпечують ефективну комунікативну інтеракцію у процесі фахової діяльності. Необхідність формування цього явища у зазначених вище фахівців зумовлена, як доводить авторка роботи тим, що в умовах гібридної війни Російської Федерації проти України, яка супроводжується дестабілізацією політичної й економічної ситуації, поступово дискредитацією і розмиванням базових європейських цінностей, постає необхідність внесення коректив до стандартів підготовки офіцерів-прикордонників з огляду на важливість покращення якості засвоєння знань, формування вмінь і навичок у курсантів, а також підвищення їх культурно-освітнього рівня. З огляду на сказане вище підтверджуємо важливість вирішення проблеми, запропонованої Бабіч О.В.

Не зважаючи на те, що окремі аспекти формування комунікативно-дискурсивної культури фахівців, зокрема її комунікативної складової, розкриті у працях низки науковців, Бабіч О.В. зуміла привернути увагу до формування цього феномену в офіцерів прикордонної служби й екстраполювати зазначену

вище проблему під кутом зору дискурсології на теорію й практику професійної підготовки майбутніх прикордонників України.

Робота чітко структурована і грамотно оформлена, що свідчить про володіння авторкою логікою наукового дослідження. Структура роботи відповідає меті дослідження й вирішуванім у ньому завданням.

Належне вивчення дисертації й автореферату дає підстави стверджувати, що робота є закономірною і своєчасною реакцією на сучасні вимоги до підготовки висококваліфікованих фахівців Державної прикордонної служби України і має вагоме значення для теорії і методики професійної освіти у зазначеній галузі. Це підтверджується низкою чинників:

1. У роботі здійснено комплексне дослідження особливостей організації і тенденцій формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників нашої держави. Дослідницею визначено зміст і структуру поняття «комунікативно-дискурсивна культура офіцера-прикордонника» як єдність когнітивно-поведінкового, мотиваційно-ціннісного, операційно-діяльнісного компонентів.
2. Авторкою розроблено структурно-функціональну модель формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, реалізація якої, відповідно до створених педагогічних умов, гарантує досягнення запланованого результату – сформованості достатнього рівня цієї культури для виконання фахових завдань. Крім того, дослідниця розробила цілий діапазон діагностичних процедур, які дають змогу визначити рівні її сформованості і відповідно до цього запропонувати відповідні педагогічні заходи, спрямовані на їх підвищення.
3. У роботі обґрунтовано й визначено комплекс педагогічних умов, створення й реалізація яких забезпечує високу ефективність процесу формування достатнього рівня комунікативно-дискурсивної культури майбутніх прикордонників.

4. Нарешті, Ольга Василівна розробила повний комплекс навчально-методичного забезпечення процесу формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх прикордонників (зокрема, робочі програми навчальних дисциплін «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та «Основи мовознавства та теорії мовної комунікації» для курсантів факультетів «Охорона та захист державного кордону», «Правоохоронна діяльність та правознавство», «Іноземних мов і гуманітарних дисциплін»).

Уже з перших сторінок дисертації дослідницею розглянуто комплекс питань, які, на думку Ольги Василівни, й складають теоретичні засади формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. Вивчення педагогічних аспектів ґрунтується на основі огляду ключових етапів становлення уявлень про комунікативно-дискурсивну культуру у вітчизняній і зарубіжній науці, розкритті сутності, особливостей змісту і структури досліджуваного феномену, характеристики основних підходів до вирішення проблеми дослідження, обґрунтування компонентів, визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників. З цього приводу, вартою неабиякої уваги є логіка розвідки сутності комунікативно-дискурсивної культури через призму методологічних підходів (комунікативно-діяльнісного, культурологічного, етнографічного, когнітивного, аксіологічного, компетентнісного, соціологічного). Тут авторка зазначає, що найбільший вплив на означений процес має комунікативно-діяльнісний підхід, оскільки забезпечує опанування курсантами комунікативно-дискурсивної культури, де засвоєння мови відбувається безпосередньо у процесі комунікативної діяльності з метою опанування комунікативних умінь та навичок. Саме тут чітко означено хід авторської думки, цілеспрямований науковий пошук, виваженість критичного аналізу позицій відомих наукових персоналій. Важливим позитивом у цьому аспекті є також характеристика й обґрунтування дескрипторів рівнів і відповідних їм критеріїв та показників сформованості

комунікативно-дискурсивної культури майбутніх прикордонників, що відзначаються детальним описом показників, які безперечно доводять релевантність здійсненого дослідження.

Однозначно цікавою, на наш погляд, є думка дослідниці щодо встановлення на основі аналізу значної кількості публікацій закордонних і вітчизняних науковців основних компонентів змісту комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників із реалізацією її основних функцій. Зокрема, комунікативні вміння сприйняття, аналізу, інтерпретації інформації (мотиваційно-цільова функція); вміння сприйняття, декодування, осмислення і трансформації культурологічної інформації (пізнавально-інформаційна функція); вміння висловити комунікативні наміри і стимулювати подальше спілкування (діяльнісна функція); вміння децентрації, розуміння внутрішнього світу іншого, ідентифікація зі співбесідником (соціопрогностична функція); вміння мовленнєвого етикету, введення й оформлення діалогу/полілогу (діалогічно-результативна функція); вміння соціокультурного конструювання (комунікативно-культурологічна функція).

Не можемо не виділити влучне, на наш погляд, доведення того, що в процесі формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників суттєву роль відіграє розуміння науково-педагогічними працівниками і курсантами сутності, ролі й місця досліджуваного феномену в освітньому процесі визначення рівнів сформованості цієї культури та володіння курсантами фоновими знаннями, вміннями ведення міжкультурного діалогу, розвиток особистих професійних якостей, визначення труднощів у формуванні комунікативно-дискурсивної культури, навчання курсантів з використанням раціональних методів і прийомів, управління ними та контроль для її формування.

Значним позитивом роботи є ґрунтовне дослідження, спрямоване на характеристику й розробку структурно-функціональної моделі процесу формування комунікативно-дискурсивної культури, що складається з цільового, змістового, процесуального і результативного блоків. За її допомогою

досліджено варіант освітнього процесу, обґрунтовано склад і зв'язки, що визначають наукові основи змісту і педагогічних умов формування досліджуваного феномену у майбутніх офіцерів-прикордонників. Нам імпонує вичерпність обґрунтування дисертанткою вибору типу моделі для побудови авторської моделі формування досліджуваного феномену. Відповідно, вартий всілякої підтримки вибір дослідницею комплексу педагогічних умов та його обґрунтування з точки зору ефективності дієвості моделі.

Є всі підстави вітати вдалу, на наш погляд, спробу авторки перевірити дієвість та валідність результатів проведеного нею дослідження. Повно і змістовно на робочих сторінках дисертації відбито результати експериментальної частини роботи, якій притаманні чіткість, вмотивованість, логічність підходів. Успішним є намагання відстежити динаміку досліджуваного процесу в розрізі «експериментально-контрольні» групи за чітко окресленими критеріями, показниками та ознаками їх прояву; до того ж це спостерігається практично на всіх етапах проведеного педагогічного експерименту.

Загалом, вивчення й аналіз змісту дисертації Бабіч О.В. дає підстави зробити висновок про її значні позитиви, високий ступінь обґрунтованості наукових положень і сформульованих висновків, які є адекватні поставленим у роботі завданням. Це і дає змогу узагальнити про досягнення мети дослідження.

Робота відзначається науковою новизною, теоретичним і практичним значенням. Зміст автореферату ідентичний змісту дисертації і відповідає положенням дисертації. Основні результати відображено в 24 наукових публікаціях, із них 7 статей – у виданнях, що включені до переліку фахових у галузі педагогічних наук, 1 – у фаховому закордонному виданні, 3 статті у виданнях, включених до наукометричних баз даних.

Попри загалом високу позитивну оцінку наукового пошуку, здійсненого у дисертації, мусимо зазначити низку дискусійних моментів, побажань і зауважень:

1. Попри задекларовану у дисертації на с.48 в останньому абзаці підрозділу 1.1. необхідність «введення в науковий обіг самостійного комплексного поняття комунікативно-дискурсивної культури», у роботі ми не знайшли обґрунтування тісного взаємодоповнювального та взаємопов'язувального зв'язку між ознаками «комунікативний» та «дискурсивний», а також їх логічного віднесення до об'єднувального поняття «культура». Натомість підрозділ 1.1. присвячено паралельному і відокремленому хронологічному дослідженню становлення згаданих вище понять в науковій думці.
2. Дослідження етимології ключових для роботи понять дублюються у підрозділах 1.1. та 1.2., що недоцільно збільшило обсяг дисертації. Наприклад, присвятивши аналізу етапів становлення поняття «культура» у підрозділі 1.1., авторка підрозділ 1.2. починає знову із тлумачення його етимології. Аналогічні міркування стосуються понять «комунікація» та «дискурс».
3. Бракує, на наш погляд, у роботі обґрунтування авторського визначення поняття комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, поданого на с. 60, якому передують певні узагальнення думок різних учених відокремлених понять «культура», «комунікація» і «дискурс» безвідносно до специфіки професійної діяльності офіцерів-прикордонників. Хотілося б дізнатися, що саме спонукало авторку до такого формулювання сутності комунікативно-дискурсивної культури. Це ж стосується й обґрунтування складових у структурі досліджуваного феномену.
4. Вважаємо, що робота значно виграла б і вирізнялася б чіткістю й прозорістю наукового пошуку, якби у визначенні структури комунікативно-дискурсивної культури авторка виділила ті її компоненти (складові), що стосуються безпосередньо комунікативного і дискурсивного аспектів, що дало б змогу прозоріше простежити специфіку їх формування й рівноцінне представлення кожного аспекту (на нашу думку, дискурсивний аспект представлений недостатньо), а також специфіку самого поняття комунікативно-дискурсивної культури.

Однак згадані тут і вище зауваження не стосуються основного змісту дисертації та не мають вирішального впливу на достовірність й обґрунтованість висновків, зроблених дисертанткою. Загалом висока наукова якість дисертаційного дослідження, її позитивна оцінка є незмінною.

Отже, наукове значення дисертації Бабіч О.В. визначається предметом дослідження і полягає в тому, що вперше визначено й обґрунтовано педагогічні умови ефективної організації процесу формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників, розроблено авторську модель цього процесу. Результати дослідження мають практичну цінність для формування професійної компетентності у майбутніх прикордонників Держприкордонслужби України.

ВИСНОВОК: Дисертація Бабіч О.В. «Формування комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України» є завершеним, самостійно виконаним дослідженням, яке має наукову новизну, велике теоретичне і практичне значення, вносить вагомий вклад у вивчення проблеми теорії і методики професійної підготовки.

Відповідно стверджуємо, що Бабіч О.В. виконала актуальне дослідження, яке відповідає чинним вимогам пп. 9, 11, 12, 13, 15 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), і заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри іноземних мов
для природничих факультетів
Львівського національного
університету імені Івана Франка

Л.І.Морська

Підпис: *Морської Л.І.*
ПІДТВЕРДЖУЮ
ВЧЕННИЙ СЕКРЕТАР
Львівського національного
університету імені Івана Франка
Григорук

